

Gospodarka leśna w ujęciu lokalnym - dlaczego jest taka ważna? I dla kogo?

Maciej Grodzicki, Mariusz Boćkowski, Katarzyna Jasikowska, Zofia
Łapniewska

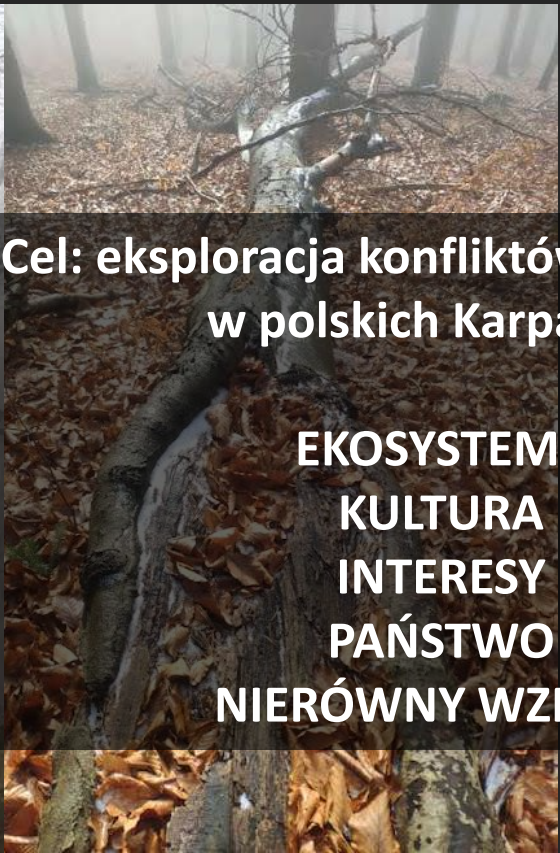
JAGIELLONIAN UNIVERSITY
IN KRAKÓW

Warszawa, 05.12.2024

O projekcie

- Projekt 2-letni (od października 2022)
- Sfinansowany ze środków Inicjatywy Doskonałości UJ (YoungLab)
- Zespół interdyscyplinarny: ekonomia, socjologia, biologia, leśnictwo
- Podejście ewolucyjne

**Cel: eksploracja konfliktów w leśnictwie
w polskich Karpatach**

**EKOSYSTEMY
KULTURA
INTERESY
PAŃSTWO
NIERÓWNY WZROST**

Nie może być tak, że jedna decyzja ministerstwa z dnia na dzień pozostawia ludzi bez środków do życia. (...)

Czy to normalne, że o utracie możliwości pracy dowiadujemy się ze stron internetowych?

Grzegorz Gaęgola, wójt Birczy
(styczeń 2025)

Pytania badawcze

1. Jak zorganizowane są procesy decyzyjne dotyczące pozyskiwania drewna w społecznościach lasów górskich?
2. W jaki sposób dominujący podmiot, tj. Lasy Państwowe (Państwowe Gospodarstwo Leśne LP), sprawuje władzę i udaje mu się odtworzyć swoją pozycję?
3. Jaka jest rola lokalnych instytucji i sieci interesariuszy w kształtowaniu praktyki gospodarki leśnej i formułowaniu alternatyw politycznych? Jakie są warunki pojawienia się siły kontrhegemonicznej?

Inspiracje

1. Ekologia polityczna

Konflikty i degradację lasów należy badać w kontekstach historycznie specyficznych, biorąc pod uwagę regionalną dynamikę ekonomiczno-polityczną, lokalne stosunki społeczne produkcji i zdolności środowiskowe. Historia społeczna jest kontekstowa, a lokalne interpretacje szerszych procesów społecznych mają swoje własne daleko idące implikacje. (Peluso 1992: 9)

2. Materializm historyczny (Brand i in. 2022; Martinez-Alier i Walter 2014)

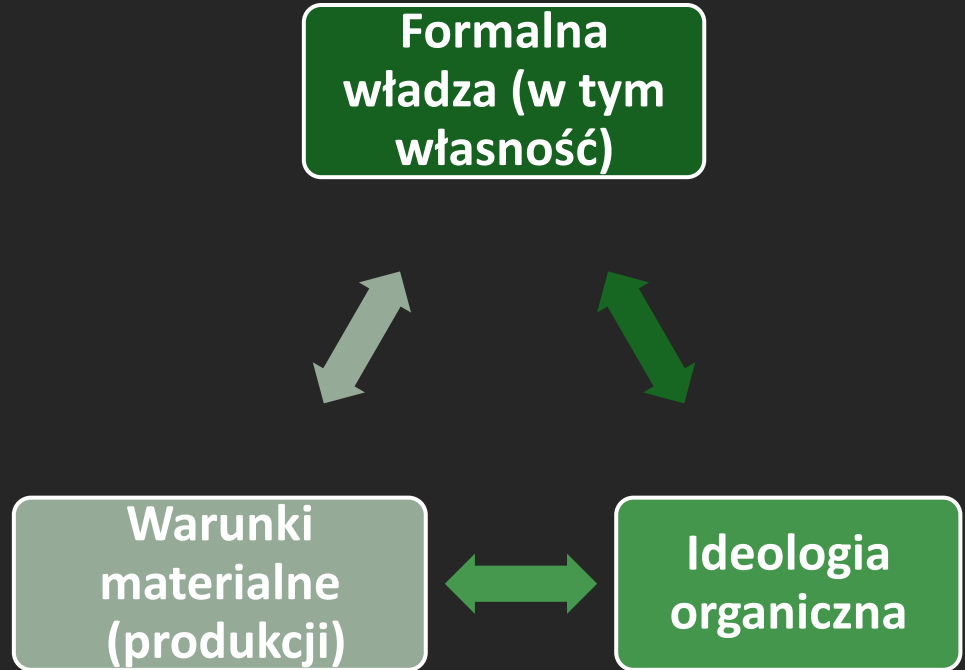
3. Metoda dialektyczna, porównanie relacyjne (Blaikie 1985; Rocheleau 2008)

hegemonia polityczna zależy nie tylko od zdolności do „skondensowania” zestawu sojuszy i ideologii (...), ale także od zdolności grupy społecznej do kontrolowania lub przewodzenia produkcji.

Oznacza to zarówno, że grupa społeczna musi wykazać swoją „wiodącą” rolę w sferze produkcji, jak i wykorzystać narzędzia państwa i społeczeństwa obywatelskiego do przeprojektowania procesu produkcji w celu lepszego wzmocnienia swojej pozycji (Williams 2020)

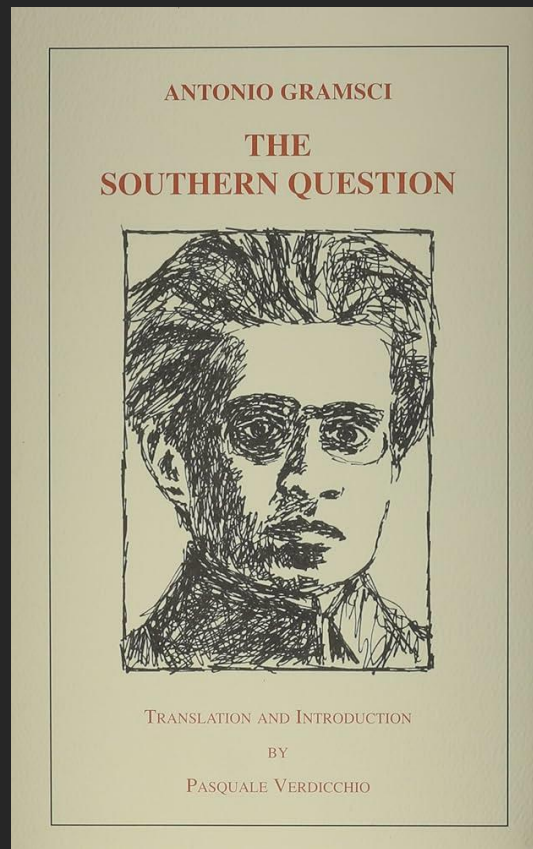
Władza?

Ujęcie Antonio Gramsciego

Produkcja przestrzeni, nierówny rozwój i przywiązanie do przestrzeni (Gramsci 1978, Kipfer 2013)

- **Nierówne relacje między miastem a wsią** – niezbędne dla rozwoju kapitalistycznego (nierówna wymiana ekologiczna i finansowa)
- Może sprzyjać **kształtowaniu się silnej lokalnej tożsamości i solidarności** na peryferiach, pomimo wewnętrznych podziałów np. klasowych
- **Przykład:** wprowadzenie leśnictwa „o stałym plonie” (*sustained yield*) w USA po kryzysie (lata 30. XX wieku)
 - Nie tylko promowało przemysłowe i produktywne strategie zarządzania lasami, ale także zapewniało stabilność różnym warstwom społecznym i dawało elitom narzędzia kontroli społecznej i reprodukcji władzy (Lee 1990; Drielsma i in. 2019: 57).
 - Z czasem prowadzi to do rozwoju silnej świadomości zbiorowej. Pomimo wewnętrznych antagonizmów ekonomicznych pozostają solidarni i lojalni w czasach konfliktów środowiskowych (Clark 2001; Dumont Jr 1996).

Materialistyczne podejście do analiz konfliktów środowiskowych i polityk publicznych

- **Rozszerzona metoda przypadku** (Burawoy 1998) i **technika relacyjnego porównania** (Blaikie 1985; Rocheleau 2008).
- **Analiza kontekstu:**
 - Globalnego: abstrakcyjne otoczenie gospodarki kapitalistycznej
 - Lokalnego: uwikłanie między warunkami ekologicznymi a historią społeczno-kulturową i strukturami społeczności
- **Społeczne stosunki produkcji** i interesy grup społecznych są niezbędne do zrozumienia ogólnej dynamiki.
 - Idee, wyobrażenia i formy rozumienia (wiedza) są istotne, ale tylko wtedy, gdy zestawia się je ze strukturami produkcji i zaopatrzenia
- **Krytyczna teoria państwa** (Poulantzas, Jessop)

Kontekst: reżim polskiej gospodarki leśnej

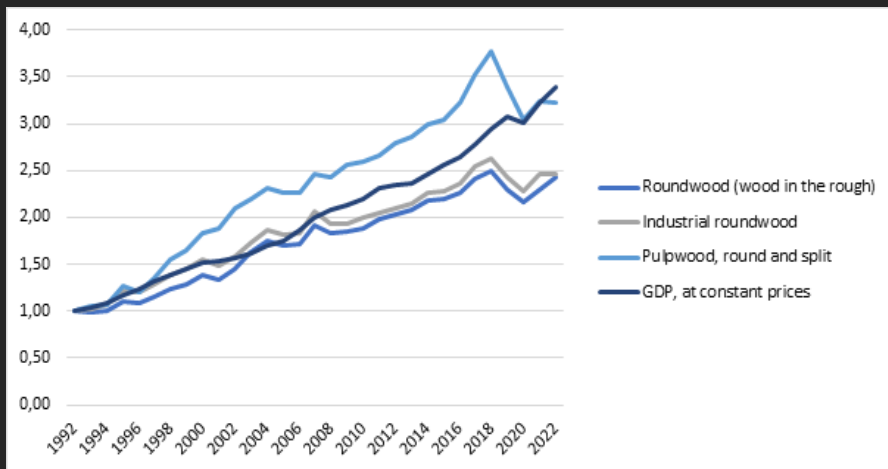
Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe:

- Zarządza ok. 80% powierzchni leśnych w Polsce w planistycznym, administracyjnym procesie wielofunkcyjnego leśnictwa
- Dominacja w procesie politycznym (w tym ochrony środowiska), ograniczony nadzór; zdolność do akumulacji kapitału i dystrybucji rent (15 mld zł budżetu);
- Zwrot od ochrony (lata 90.) w kierunku produktywnego reżimu zarządzania lasami od lat 2000., podwojenie pozyskania drewna, wycofanie się z FSC
- Monopolistyczny dostawca drewna na rynek polski, główny podmiot gospodarczy na obszarach leśnych (pracodawca, nabywca, podatnik)
- Ważny wpływ dyskursywny, ideowy i naukowy (Konczal 2018)
- Neoliberalna transformacja leśnictwa w latach 90. → **reżim hybrydowy**

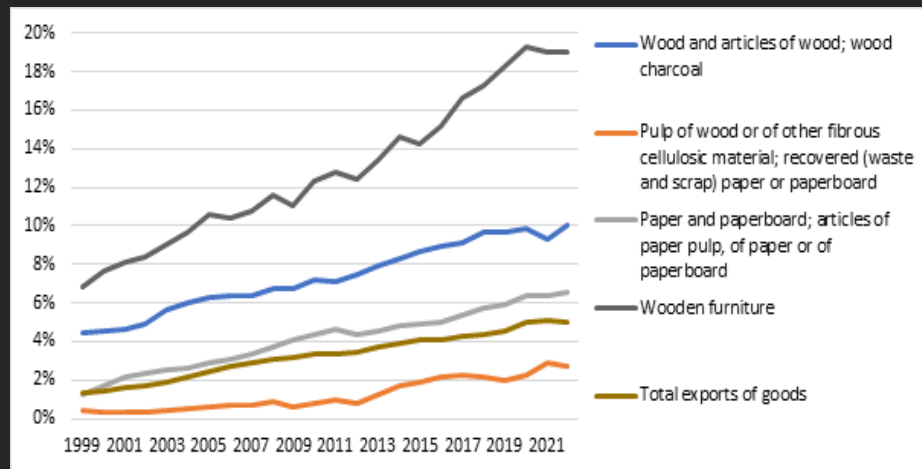

Sektor leśno-drzewny w liczbach

Dynamika pozyskania drewna i PKB (1992: 1.00)

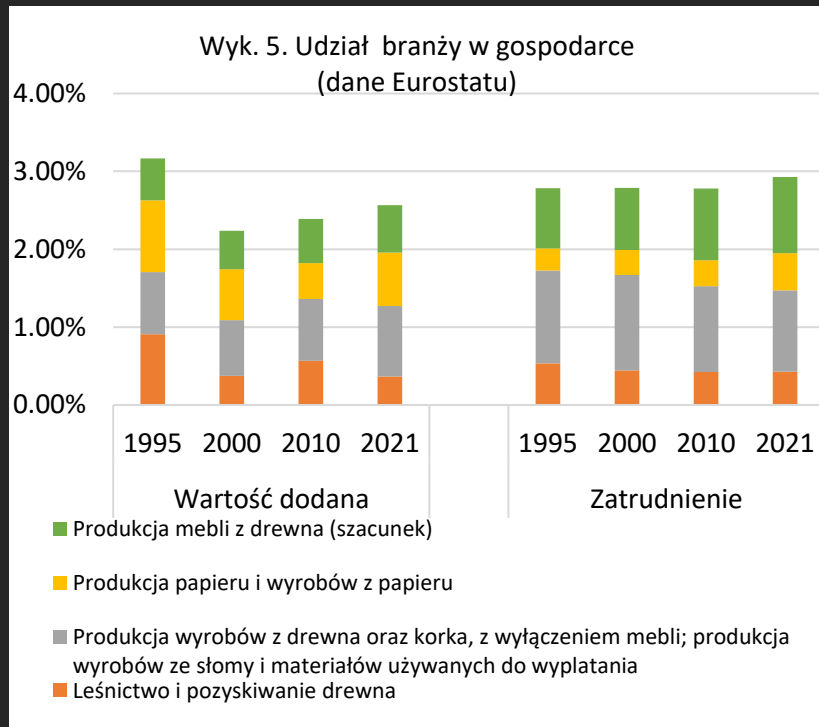

Udział Polski w unijnym eksporcie produktów z drewna

Źródło: Eurostat.

Sektor leśno-drzewny w liczbach

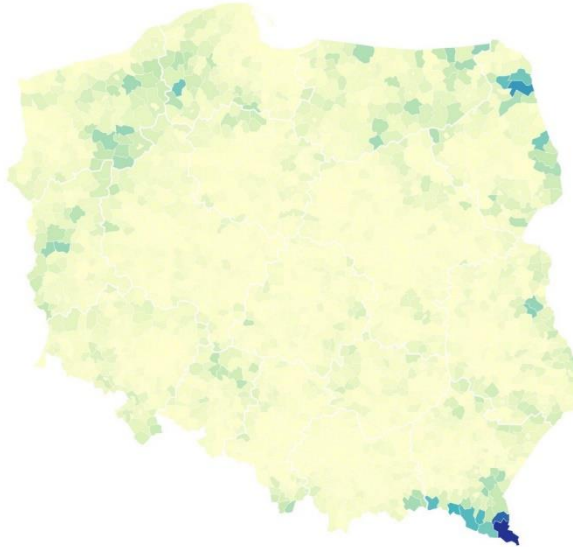

2021	Leśnictwo (Lasy Pań.)	Leśnictwo (pryw.)	Przemysł drzewny	Przemysł (ogółem)
Wartość dodana na prac. (tys. zł)	177	171	145	164
Udział płac w wartości dodanej	84%	13%*	42%	48%
Przec. mies. wynagr. brutto (zł)	8 675	3 924	4 684	5 911
Średnie godziny pracy w roku	1 696	1 805	1 804	1 737
Udział MNC w zyskach, % (2019)	0	b.d.	48.3	50.3

Źródło: dane GUS, OECD AMNE oraz Eurostatu.

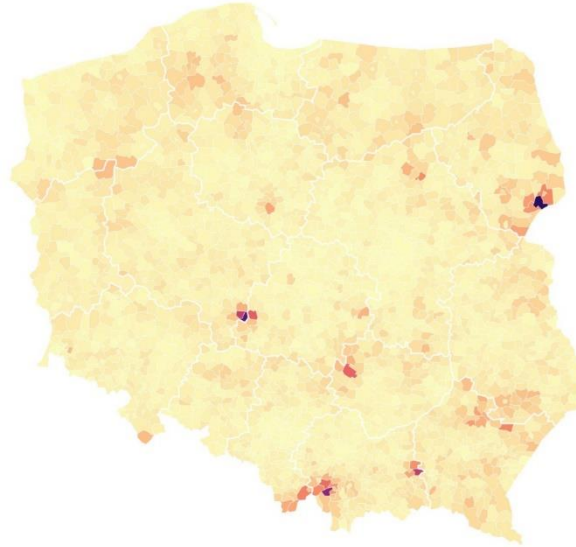
Lokalna koncentracja działalności gospodarczej związanej z drewnem

Leśnictwo (udział A02 w liczbie podmiotów REGON)

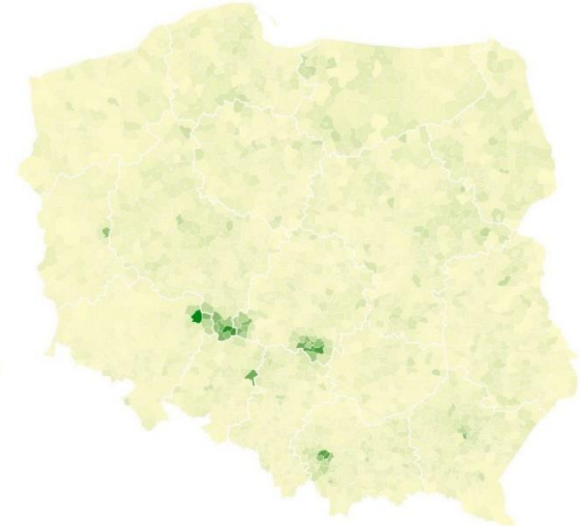
Created with Datawrapper

Przemysł drzewny (udział C16 w liczbie podmiotów REGON)

Created with Datawrapper

Przemysł meblarski (udział C31 w liczbie podmiotów REGON)

Created with Datawrapper

Konflikty w polskich lasach

Środowiskowe

- Zakres pozyskiwania drewna, formy wyrębu
- Mechanizmy ochrony (aktywne/pasywne; lokalne/globalne)
- Zarządzanie zdarzeniami ekstremalnymi (klęski żywiołowe, gradacja kornika)

Społeczne

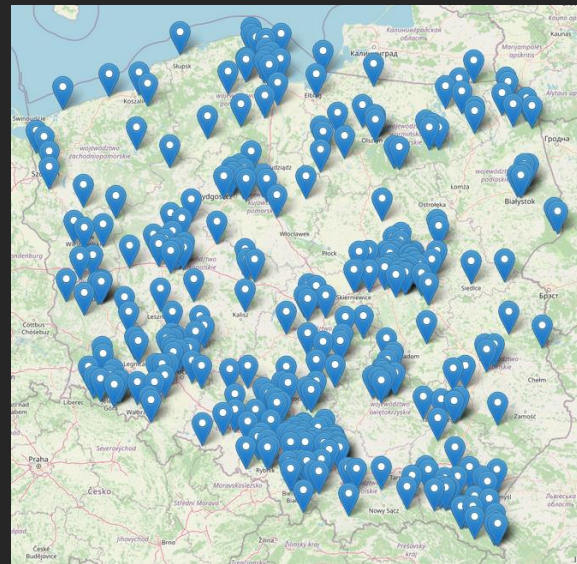
- Podatki lokalne i krajowe
- Świadczenie usług, budowa dróg itp. przez SF

Ekonomiczne: między klasami

- Warunki pracy pracowników leśnych, ogromne różnice płacowe
- Akumulacja kapitału w SF

Ekonomiczne: między frakcjami kapitału

- Ilość i cena drewna
- Dostęp do aukcji drewna
- Konkurencja w łańcuchu wartości (małe firmy przetwórstwa drewna, polskie MŚP w przemyśle drzewnym, duże korporacje międzynarodowe)

345 inicjatyw, Lasy i Obywatele

<https://mapy.lasyiobywatele.pl/inicjatywy-obywatelskie.html>

Source: www.facebook.com/kolektyw.wilczyce

Wnioski ze studiów przypadku i badań terenowych

Narzędzia badawcze

- Wstępne pogłębione wywiady eksperckie (8 osób)
- Studia przypadku: Zawoja 9-15.07 i Bircza 30.09-06.10. 2023
 - Analiza ilościowa różnych wymiarów rozwoju lokalnego, w tym dane biofizyczne
 - Właściwe wywiady pogłębione, pół-ustrukturyzowane (18 + 18)
 - Uzupelnienie o dane z PUL oraz informacji publicznej od Nadleśnictw
- 2 spotkania grupowe (społeczność leśna w Zawoi i koło gospodyń wiejskich w Birczy)
- respondenci dobrani wcześniej według klucza (interesariusze) + na miejscu również metoda kuli śnieżnej (brak zaufania do osób z zewnątrz)
- rozmowy „po drugiej stronie płota” z naszymi gospodarzami i w restauracjach (zbieranie informacji) + skanowanie lokalnych reklam

Badania terenowe - interesariusze

Leśnictwo Państwowe (nadleśnictwa, leśnicy);

pracownicy parków narodowych;

pracownicy Przedsiębiorstw Gospodarki Leśnej;

przedstawiciele przemysłu drzewnego (właściciele średnich i małych zakładów produkujących meble i artykuły drewniane itp. oraz właściciele tartaków; pracownicy nielegalni)

byli i obecni członkowie Rad Gminnych, kandydaci do parlamentu (wybory parlamentarne 2023)

liderzy społeczności leśnych, związków prywatnych właścicieli lasów

nauczyciele, dyrektorzy szkół, lokalni rzeźbiarze i poetki

lokalni historycy i etnografowie regionu;

liderki i pracownice gminnych ośrodków kultury

kółka gospodyń wiejskich - starego i nowego stylu (fundusze państwowe)

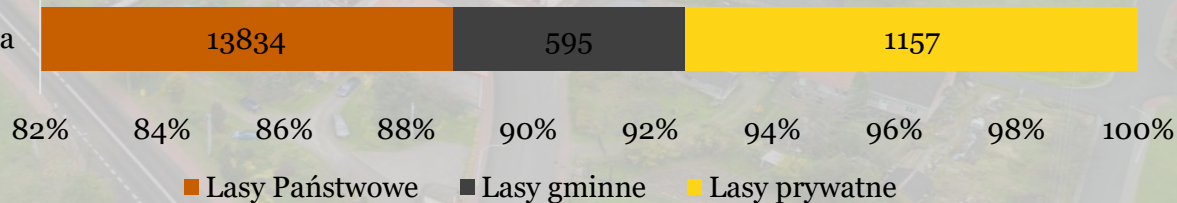

CASE 1: BIRCZA “krajobraz po-przesiedleńczy”

KONTEKST POLITYCZNO-HISTORYCZNY

- prywatne majątki ziemskie
- Wieloetniczność
- przesiedlenie/porzucenie w czasie II wojny światowej
- nacjonalizacja ziemi
- duże zalesianie/planowany park narodowy
- współczesne obszary peryferyjne

Pow. w ha

■ Lasy Państwowe

■ Lasy gminne

■ Lasy prywatne

CASE 2: ZAWOJA– “stary krajobraz górskiej wsi”

KONTEKST POLITYCZNO-HISTORYCZNY

- ❑ krajobraz gospodarczy doliny (społeczności górskie)
- ❑ historycznie: izolacja geograficzna/kulturowa
- ❑ częściowa nacjonalizacja po II wojnie światowej
- ❑ wspólnota leśna
- ❑ park narodowy
- ❑ wielofunkcyjna dolina

Pow. w ha

3058

2305

2393

460

0%

20%

40%

60%

80%

100%

■ Lasy Państwowe

■ BG Park Narodowy

■ Lasy prywatne

■ Wspólnota Leśna

Porównanie w liczbach: gospodarka

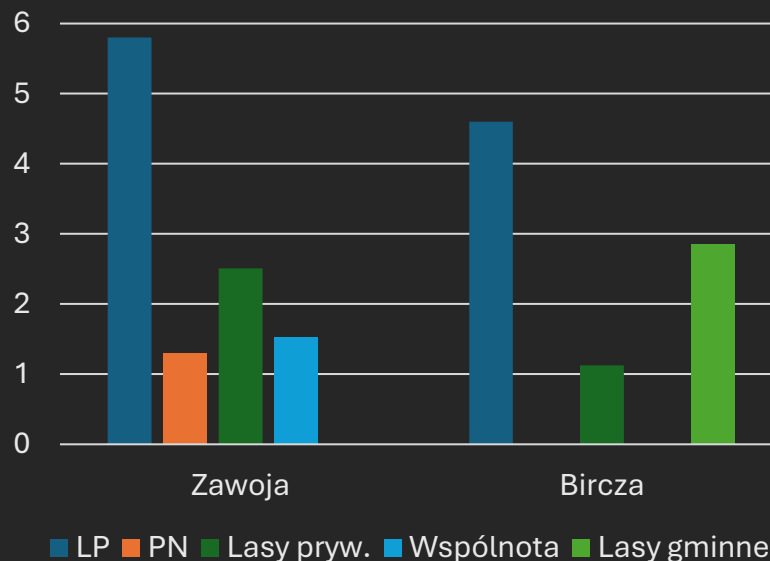
	Bircza	Zawoja
Liczba ludności (2023)	5 912	8 776
Zmiana % l. ludności (2013-23)	-12,4%	-3,4%
Średnie wynagrodzenie (2022) PL: 6702 zł	5 052,75 zł	5 556,00 zł
Surowa stopa bezrobocia (2022) PL: 3,7%	9,7%	3,5%
Udział sektora rolno-leśnego w zatrudnieniu (2022)	42%	19%
Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej, % (2023) PL: 3,4%	14,1%	4,4%
Dochody budżetu gminy na 1 mieszkańca (2023)	6 216 zł	9 013 zł

Porównanie w liczbach: rola leśnictwa

Główne strumienie finansowe (mln zł)

	Bircza	Zawoja
Budżet Nadleśnictwa, 2020	32,1	17,3
w tym, % dopłat z Funduszu Leśnego	28%	29%
Koszty służby leśnej, 2020	9,0	5,3
Lokalne dochody z PIT i CIT (MF 2022)	128,1	218,1

Intensywność pozyskania drewna (m³/ha)

Hegemonizacja – w kierunku wystandaryzowanego leśnictwa

- Jednorodne podejście do pozyskania drewna jest stosowane niezależnie od statusu ochrony wód lub gleby poszczególnych nadleśnictw
- Dozwolone przez Fundusz Leśny i rozbudowę infrastruktury
- 10-letnie (algorytmiczne), planowanie odgórne z silnym popytem na drewno: stabilizuje lokalną produkcję
- Kontrast: różnorodność w Zawoi (według potrzeb i możliwości)
- Skutkuje w konfliktach (kwestionowane przez organizacje pozarządowe: FDP, IDK)

Powierzchowny konsensus LP jako „mądrała”

B: Bircza stoi drewnem (...) Tu nie ma miejsca na konflikt, bo obecny porządek służy wszystkim. (lokalny lider opozycji, o potencjalnych napięciach między LP a jej kontrahentami)

Z: Zeszłej zimy wysprzątałi las tak że się nie mieści w głowie, fajna rzecz, [kiedy] Twój las jest czysty (lokalny lider komplementuje prywatnych właścicieli lasów)

Z: wydawało im się, że są mądrzejsi, bo pokonczyli szkoły leśne (lider wspólnoty leśnej)

Rzeczywistość materialna

Lasy Państwowe jako mediator rynku

B: *Las towarzyszy nam na co dzień, jest tam bardzo dużo zatrudnionych ludzi. Całe to nadleśnictwo to jeden rynek pracy, a są też tacy ludzie, którzy, no cóż, nie mają stałego dochodu. (lokalna pracownica „na szaro”)*

B: *działają się jak armia (...) to system feudalny, nie słuchają przedsiębiorców (lokalny przedsiębiorca o LP i cenach drewna)*

B: *[w latach 90.] każdemu z nas przydzielano małe leśnictwo [do zrywki]. Teraz jest „wolna amerykanka”, kto da mniej – wygrywa, a nawet wyciągają naszych pracowników! (lokalny przedsiębiorca o ewolucji rynku)*

Artykulacja polityczna

Zgoda i przymus w konfliktach

B: (...) samorząd lokalny jest w kieszeni leśników, jest pracodawcą, na przykład wszystkich nauczycieli (...) i dlatego jest po prostu niezwykle posłuszny leśnikom. (lokalny nauczyciel)

B: Cóż, oni [lokalne stowarzyszenie NO] działają dobrze, ale wiesz, to jest poziom sołecki, przepraszam. Wiesz, coś fajnego, oddolnego... Na małą skalę. Na małą skalę. Ale tutaj, żeby iść naprzód, musi to być na większą skalę. (lokalny opozycjonista)

Wnioski

- Formalne, ideowe i materialne aspekty hegemonicznego paradygmatu leśnictwa (w szerszym kontekście nierównego wzrostu zorientowanego na eksport)
- Różnorodne narzędzia zgody i przymusu, uzasadniane organiczną ideologią i feudalnymi stosunkami materialnymi
- Neoliberalna produkcja przestrzeni generuje napięcia między miastem a wsią, gdzie panuje solidarność terytorialna, a grupy podrzędne pozostają lojalne wobec lokalnego hegemonia
- Pewne kruchości hegemonii, zakłócone przez procesy zewnętrzne (dywersyfikacja ekonomiczna) i dysydentów – ale nadal zdolne do utrzymania lojalności
- Potrzeba materialnego osadzenia sił kontrhegemonicznych i ich ideologii (zarówno lokalnie, jak i w politykach na poziomie kraju)

Słowo końcowe, od Kipfera (2013, s. 95):

Gramsci dostrzegali, że polityka hegemoniczna wymagała znacznie więcej niż rekombinacji „autonomicznych” sił społecznych – niektórych wiejskich, niektórych miejskich – w addytywnym i instrumentalnym projekcie budowania koalicji. Połączenie sił miejskich z wiejskimi wymagało transformacji obu, a zatem również zerwania z „awersją wsi do miasta” i „nienawiścią i pogardą dla „chłopa””, które zaobserwował w swoim czasie (Q19, §26; SPN 91).

Przeciwko takim nieorganicznym urbanizmom/ruralizmom, hegemoniczny projekt Gramsciego obejmował roszczenie do ekspansywnej miejskości, która mogłaby włączyć, a nie odsuwać na bok, wieś.

A close-up photograph of a forest floor. The ground is covered in vibrant green moss. A tree trunk is visible in the upper right. In the foreground, a small purple mushroom with a white stem is growing from the moss. The background is softly blurred, showing more of the forest floor and a tree trunk.

Dziękuję za uwagę!

<https://younglabsforests.project.uj.edu.pl/>
maciej.grodzicki@uj.edu.pl